

O PRIPREMAMA ZA RATNU PROIZVODNJU

FRANCUSKA I NEMAČKA GLEDIŠTA

U vodećim vojnim časopisima Francuske i Savezne Republike Nemačke izišla su u toku 1964. i početkom 1965. godine tri članka u kojima se tretiraju problemi ratnih priprema u industriji. U svojim razmatranjima autori sva tri članka polaze od pretpostavke da će rat biti dugotrajan, kao i pojedine krize u njemu, i traže rešenja kako da se maksimalno iskoriste postojeći industrijski kapaciteti u teškim ratnim uslovima. Smatramo da bi bilo interesantno prikazati ove članke pošto su oni odraz diskusija koje se u tom pogledu vode u ovim zemljama.

Članak francuskog autora¹ sadrži dosta podataka iz istorije, koji treba da potvrde kako su mnogi francuski neuspesi, od francuske revolucije do danas, proizašli delom iz toga što nije postojala organizacija koja bi se neprekidno bavila pripremanjem francuske industrije za rat.

Autor se zalaže za to da pripremanjem industrije za rat u Francuskoj rukovodi samo jedan organ, tj. Ministarstvo industrije (što bi bilo u skladu sa zakonom od 1938. god. i dekretom od 1954. god.) i kritički se odnosi prema zadržavanju industrijskih službi u okviru Ministarstva odbrane, koje i dalje rukovodi arsenalima, fabrikama baruta i vazduhoplovnom industrijom.

U članku se ističe da je za ovo bitna pouka istorije o važnosti vremena kao faktora za prelaz industrije sa mirnodopske na ratnu proizvodnju. Iskustva iz I svetskog rata pokazuju da je za ovo bilo potrebno 3 do 4 godine. Plan iz 1936. god. počeo je da se realizuje — dosta sporim tempom — krajem 1937. god., a stvarno je došao do punog izražaja tek maja 1940. god.

Molibilizacija ne mora da znači i rat. U opštem nuklearnom ratu teškoće u saobraćaju verovatno bi dovele do obustavljanja rada većeg dela industrije, a rat u lokalnim razmerama ne bi mnogo promenio opštu sliku. S obzirom na to da su mogući razni stepeni sukoba (nuklearni, klasični, subverzivni i mešoviti rat), a time i razne mogućnosti rada industrije, treba se prvenstveno pripremati za međunarodne krize koje mogu, ali ne moraju, preći u rat.

Bilo bi opasno, po mišljenju ovog autora, odreći se priprema u industriji zbog pretpostavke da će u opštem nuklearnom ratu doći do totalnog rušenja, jer bi nepripremljena industrija mogla biti jedna od slabih tačaka koju bi protivnik mogao da iskoristi u budućim krizama za vršenje pritiska ili na drugi način.

Citirajući odredbe naredbe od 7. januara 1959. god. o odbrani koje se odnose na prioritete, autor se nepovoljno izražava o široj primeni sistema prioriteta — s gledišta racionalnog korišćenja izvora u ratu. Ovaj sistem je primenljiv, u njegovom mišljenju, kada su potrebe koje su kvalifikovane kao »prioritetne« beznačajne u odnosu na izvore. To omogućuje da se kod bene-

¹ Faut-il pouvoir mobiliser l'industrie?, *Revue de défense nationale*, Francuska, avgust—septembar i oktobar 1964. god. Autor *Michel de Lombares*, je rukovodilac za odbrambene mere u francuskom Ministarstvu industrije.

ficiranih prioritetnih korisnika stvore opasne iluzije o mogućnostima zadovoljenja tih potreba, tako da se i ne bave predviđanjima potreba niti ispitivanjima mogućnosti njihovog obezbeđenja. Autor smatra da kada nastane vanredno stanje, prioriteti ne daju očekivane rezultate. Njihov broj se nužno povećava, oni jedan drugom protivreče, što vodi ka uvođenju superprioriteta, njihovom uzajamnom paralizovanju, tako da postaje neizbežno uvođenje opšteg plana proizvodnje. Za vreme prelaza na novi metod rukovođenja neizbežan je nered, kao i gubici koji su s njim skopčani.

Prema mišljenju autora, poželjno je da ratni plan bude izrađen za vreme mira i da obuhvati energiju, sirovine i proizvode. To bi bio sumaran plan prelaza na ratnu proizvodnju koji se ne bi mogao primeniti bez neophodnih promena u poslednjem momentu i stoga bi se neprestano prilagođavao okolnostima i usavršavao. U vezi s ovim bilo bi korisno izraditi analizu međuindustrijskih odnosa proizvodnje i potrošnje za vreme mira, i to u naturalnim pokazateljima, kako bi se mogle sagledati promene u ratu, tj. pri naglom povećanju izvesnih potreba i smanjenju nekih izvora.

Autor zatim nabroja osnovne faktore proizvodnje i duže se zadržava na uskim grlima u proizvodnji — u vezi sa raspodelom. On ističe značaj supstitucije i materijala i energije. Raspodela je operacija koja je neodvojiva od proizvodnje i odigrava se na nivou uskih grla, u mreži kanala kojima se hrane neposredni potrošači, proizvodnja i reprodukcija. Plan raspodele je odraz plana proizvodnje i, slično ovom planu, ne može se unapred tačno odrediti, pa se pre prelaza u vanredno stanje mora neprekidno prilagođavati. Raspodela mora biti dirigovana, i to na diskretan način, kako se restrikcijama ne bi stvorila panika koja za sobom povlači iščezavanje pojedinih proizvoda.

U članku se u načelu daje prioritet ratnim rezervama u sirovinama, a od gotovih proizvoda koji dolaze u obzir navodi se naoružanje i farmaceutski proizvodi.

U daljem izlaganju autor predlaže da se sredstva koja više ne evoluiraju proizvode u velikim serijama i da se u ovim sredstvima stvaraju veće ratne rezerve, dok sredstva koja brže zastarevaju treba proizvoditi u malim serijama i istovremeno za njih brižljivo pripremati ratnu proizvodnju.

Nuklearna udarna snaga, u poređenju sa dejstvom vazduhoplovstva, postavlja još teži problem, jer nuklearni rat može da izbije iznenada. Autor se ipak nada da iznenađenje neće biti potpuno i da će ratu prethoditi period izuzetno pojačane međunarodne zategnutosti.

Da bi se proizvodnjom velikih serija smanjile cene i ubrzala sama proizvodnja, treba usvajati što manji broj tipova materijalnih sredstava, pa makar i ne bili prilagođeni za svaku upotrebu. Pri tome je nužno birati modele koji se mogu lako proizvoditi u doba krize. S tim u vezi potrebno je odustati od materijalnog sredstva koje zahteva izvore za koje se može pretpostaviti da bi za vreme krize iščezli, odnosno koje zahteva jako specijalizovano osoblje ili specijalizovanu opremu.

Dalje se u članku napominje da će biti situacija u kojima nije preporučljivo usavršavanje modela nekog sredstva za vreme pripreme proizvodnje, jer nije sigurno da će ono biti bolje, a usled toga će svakako nastati zadocnjenje u proizvodnji i poskupljenje. Proizvođači će se bojati novih

modifikacija i oklevaće da puste proizvodnju. Kada situacija postane kritična, biće prekasno, jer krajnje savršen model postoji samo u stanju prototipa.

Autarkija je u ratu nemoguća. Čak i SAD uvoze 1/2 bakra, 2/3 aluminijuma i velik broj materijala neophodnih za ratnu proizvodnju u potpunosti.

Industrija je jedinstvena. Napad na nemačku industriju kugličnih ležajeva u II svetskom ratu teško je pogodio i proizvodnju naoružanja. U vezi s ovim, autor na kraju članka ponovo insistira na tome da za ratne pripreme u celoj industriji treba da odgovara ministar industrije. Tehničku koordinaciju poslova, koje obavljaju razne direkcije Ministarstva industrije (rudnici, gas, elektroenergija, crna metalurgija itd.), treba da vrši Generalni komesarijat industrijske mobilizacije po ovlašćenju ministra industrije. Direkcije (prema ukazu od oktobra 1960. god.) treba da obrazuju profesionalne organe za pripremu opštih mera odbrane. Ovi bi organi igrali važnu ulogu u pripremama i u izvršavanju raspodele.

Autor upozorava na razlike između vojne i industrijske mobilizacije. Prva je kratkotrajna, a druga progresivna i toliko spora da neki misle da se nje treba odreći. Oni zaboravljaju da je i protivnik podvrgnut istim uslovima i da je problem u tome što treba biti bolje i ranije spreman od njega.

U zaključku autor napominje da pripremljena industrija ima svoju vrednost (težinu) prilikom pregovora koji se vode za vreme krize — da bi se izbegao rat. Ako izbije rat klasičnog tipa, ona će odigrati svoju ulogu, a ako se kriza izvrgne u totalnu katastrofu, ostaci pripremljene industrije poslužiće za preživljavanje i obnovu zemlje.

Zapadnonemački autor² (Zeman) konstatuje da je istraživanje ekonomskih osnova za vođenje rata, koje je u Nemačkoj pre II svetskog rata bilo vrlo razvijeno, posle ovog rata stagniralo. Ovo on objašnjava zavisnošću Savezne Republike Nemačke od njenih saveznika, naročito od SAD. Prema njegovom mišljenju, Nemačka je izgubila dva svetska rata zato što se njeno rukovodstvo zanosilo mogućnošću vođenja (ako bude potrebno i dugotrajne) borbe na dva fronta, pod uslovom da se posednu poljoprivredna područja na istoku Evrope i stvori »privreda velikog prostora«. On naglašava važnost razrade pravilne ratne koncepcije, kako radi rasterećenja glavne sile zapadnog saveza, tako i radi održanja života zapadnonemačkog stanovništva, bez kojeg bi i uspeh saveznika u borbi izgubio svaki smisao. U vezi s tim autor izlaže dve pretpostavke.

Prema prvoj može se očekivati da će u slučaju opšteg nuklearnog rata odluka pasti ubrzo posle razmene atomskih udara. Sve što ne bi bilo unapred pripremljeno ne bi se moglo koristiti. Preorijentacija na ratnu proizvodnju mogla bi se vršiti samo na ostacima potencijala. Po njegovom mišljenju, izgradnja značajnije sopstvene industrije naoružanja u Saveznoj Republici Nemačkoj ne bi bila celishodna, jer bi njeno celo područje ubrzo postalo poprište borbi oklopnih i mehanizovanih jedinica. Stoga se prvenstveno treba osloniti na snabdevanje preko mora, najvećim delom iz SAD. Može se očekivati, ističe autor, da će zapadna koalicija sačuvati prevlast na moru i obezbediti pomorske puteve od raketnih udara. Za početna borbena dejstva biće dovoljne ratne rezerve.

² Landesverteidigung und Wirtschaft, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, Savezna Republika Nemačka, mart 1964. god. Autor je Klaus Seemann.

Autor je mišljenja da ovu koncepciju treba zameniti novom. On veruje u razvoj odbrambenog oružja i smatra da neće doći do strategijskog iznenađenja. Rat će biti dugotrajan i za njega se ne mogu pripremiti dovoljne rezerve. Luke u SAD i u Evropi bile bi teško oštećene tako da bi se morali koristiti ograničeni kapaciteti manjih pomorskih luka, dok bi pomorski putevi biti ugroženi — naročito od podmornica. Savezna Republika treba da što više rastereti SAD kako bi ove mogle pomoći Velikoj Britaniji koja je najvećim delom zavisna od uvoza. Stoga treba angažovati privredni potencijal Savezne Republike koji neće biti mnogo više ugrožen od potencijala u drugim zemljama. Naročito treba nastojati da se iskoristi saobraćaj.

Autor uviđa da bi se to iskorišćavanje zapadnonemačkog potencijala odvijalo u izvanredno teškim uslovima. Usled neprijateljevih prodora ili kontaminacije nastala bi međusobno odsečena »ostrva« koja bi razvila posebne privrede. Granice ovih »ostrva« ne mogu se predvideti za duži rok, niti se može predvideti kada će se ove odvojene privredne oblasti međusobno spojiti. Svakako treba nastojati da se ovo odvajanje što pre ublaži, a zatim potpuno ukloni pomoću obilaznih pravaca, helikoptera, aviona s vertikalnim poletanjem i transportnih raketa. Upotreba normalnih transportnih aviona biće otežana usled nestašice aerodroma. Kako će i energetski sistem biti verovatno oštećen i ispresecan, to će se ovo vrlo nepovoljno odraziti na proizvodnju.

U vezi s teškoćama održavanja proizvodnje potrebne su velike rezerve u namirnicama i sirovinama. Na što manjem geografskom prostoru treba obezbediti proizvodne kapacitete koji se međusobno dopunjuju i koji se mogu međusobno zameniti. Za ovo više odgovara veliki broj malih i srednjih preduzeća nego mali broj velikih. Količina nuklearnog oružja je ograničena i stoga se mala preduzeća ne bi mogla smatrati rentabilnim ciljevima za ovakvo oružje. Da bi se lakše savladale saobraćajne teškoće, poželjno je da finalni proizvođači budu blizu svojih kooperanata, kao i izvora sirovina i reprodukcionog materijala, ali ipak na dovoljnom odstojanju i rastojanju kako ne bi bili jednovremeno pogođeni istim atomskim udarom. Autor se pri tome ne upušta u detaljnija izlaganja o načinu kako da se dođe do ovakve strukture proizvodnih kapaciteta, u toku mirnodopskog razvoja ili naknadnim pomeranjima. On samo konstatuje da se u ovakvim ratnim uslovima može očekivati pad produktivnosti rada i insistira na standardizaciji i tipizaciji, kao i na ostalim merama za njegovo ublažavanje, odnosno otklanjanje.

Polazeći od pretpostavke dugotrajnog rata, autor se zalaže za politiku naoružavanja »u dubinu«, tj. za podizanje specijalizovanih kapaciteta i za razvoj novih sredstava, prvenstveno za naoružavanje malog broja visokokvalitetnih jedinica. Ovakve kapacitete treba posebno obezbediti, pri čemu bi se mogla koristiti švedska iskustva iz oblasti zaštite ukopavanjem. Razliku troškova zaštićenih i nezaštićenih kapaciteta trebalo bi da pokrije država. Ostale kapacitete treba zaštititi putem dislokacije.

Pored ovoga, po ostalim preduzećima obezbeđivala bi se proizvodnja postojećih tipova naoružanja i opreme, kao i proizvodnja za civilne potrebe.

Potrebno je isto tako, prema mišljenju autora, uvesti kontrolu tržišta, jer preuređenje proizvodnje i pregrupisanje proizvodnih faktora ne bi moglo da se prepusti procesu slobodnog formiranja cena. Ovo ne bi trebalo da znači prelazak na centralističku plansku privredu, jer se ona u uslovima podele na »ostrvske privrede« ne bi mogla prilagođavati brzim promenama

situacije, tako da bi neophodno pregrupisanje proizvodnih faktora trajalo predugo. Privredni organi koji sami sobom upravljaju mogu, na osnovu naredbe državnog organa, bolje rešavati pitanje sinhronizovanja isporuka sirovina, reprodukcioni materijala i sastavnih delova sa proizvodnjom finalnih produkata, kao i ostalih pitanja proizvodnje nego inertni administrativni aparat. Ovde se autor u stvari zalaže za sistem odbora i krugova koji je primenjivan u Nemačkoj u II svetskom ratu. On tvrdi da ta organizacija nije bila efikasna zato što nije bila dosledno sprovedena.

Organizacija koja je nadležna za rukovođenje ratnom privredom treba da raspolaze tačnom statističkom dokumentacijom, ustrojenom po regionalnim jedinicama tako da se mogu koristiti podaci pri podeli nacionalne privrede na regionalne privrede. Da bi se utvrdio program, a naročito sinhronizovanje porudžbina i isporuka, da bi se obezbedila saradnja između kooperanata i finalista, kao i preorijentacija na druge kapacitete pri prekidu ili smanjenju određene proizvodnje, neophodno je izraditi analizu međuindustrijskih odnosa koja bi pokazala razgranjavanje isporuka reprodukcioni materijala i delova za ugrađivanje, kao i preplitanje privrednih veza. Ova analiza trebalo bi da bazira na naturalnim, a ne na vrednosnim pokazateljima materijala i usluga. Osnove za ovo treba uraditi još za vreme mira. Takođe treba obuhvatiti i radnu snagu; u vezi s ovim neophodno je obezbediti odgovarajuće podatke.

Osnova za funkcionisanje ratne privrede jeste razvijena i savremeno tehnički opremljena mirnodopska privreda. Treba podsticati i fundamentalna i primenjena istraživanja u Saveznoj Republici, pri čemu je potrebno ostvariti tesnu saradnju sa saveznicima, naročito sa SAD. Pri tome se treba koncentrisati na proizvodnju konvencionalnog oružja, jer proizvodnja nuklearnog mora da ostane iz više razloga kod saveznika. Autor očekuje i ekonomsku korist od investicija za naoružanje i smatra da se za ovo može zainteresovati i domaći i strani kapital. U krajnjem slučaju, ovakve investicije se ne određuju samo ekonomskim motivima. U razvoju naročito treba podsticati izgradnju malih i srednjih kapaciteta.

U zaključku autor rezimira postavke iz članka, ističući prioritet saobraćaja i energije u pripremama za rat, pri čemu treba imati u vidu raspadanje nacionalne privrede u ratu na regionalne. Pri stvaranju materijalnih rezervi potrebno je nastojati da se ostvari višestruka komplementarnost i zamenjivost sirovina i polufabrikata, dok se gotovi proizvodi mogu držati samo u manjem obimu tako da brzo ne zastare.

Autor nalazi verovatno podršku za ratnu privrednu koncepciju koju predlaže u stavovima prihvaćenim na sastanku ministara NATO-a u decembru 1963. god. — da se borba u Evropi prihvati što bliže frontu. Ona odgovara i principu da se stanovništvo što manje pomera (*stay at home*).

Drugi zapadnonemački autor³ (Bremer) daje nepovoljnije ocene u pogledu mogućnosti proizvodnje u budućem ratu. Obe velike atomske sile mogu sebe uzajamno, kao i svaku treću silu, tako uništiti da ni jedna od njih ne bude više sposobna da produži rat, čak ni rat »sa prebijenom kičmom«, niti da pobedi. Stoga vojno planiranje može sigurnije da računa samo sa raspoloživim ratnim materijalom ili, tačnije rečeno, samo s onim što bi posle napada

³ Wirtschaftliche Landesverteidigung heute und morgen, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, Saveza Republika Nemačka, januar 1965. god. Autor je *Günter Brehmer*.

protivnika ostalo upotrebljivo. Zbog ovoga se, po njegovom mišljenju, težište obezbeđenja ratnih potreba pomerilo sa tekuće ratne proizvodnje na ratne rezerve. Autor pri tome podvlači da su rezerve u mnogim ratnim materijalima za vreme poslednjeg rata u Nemačkoj jedva odgovarale jednomesečnoj proizvodnji materijala u toku 1943/1944. god. Danas o ishodu rata — ukoliko se o njemu uopšte može govoriti — odlučuje mirnodopska sposobnost privrede, nauke i tehnike. Za ratne potrebe treba u prvom redu mobilisati transport. Proizvodnja naoružanja u ratu — posmatrana u svetskim razmerama — ne bi mogla da znatno podigne vatrenu moć (merenu dejstvom nuklearnog oružja). Međutim, i mali porast mogao bi da bude u određenim situacijama odlučujući. Da li i u kojoj meri može da se u ratu održi proizvodnja naoružanja, odlučuje geografski položaj zemlje.

Pored pomenutog pomeranja težišta sa ratne proizvodnje naoružanja na ratne rezerve, autor ističe da će se u ratu proizvoditi prvenstveno artikli neophodni za održavanje života i stanovništva i oružanih snaga (hrana, sanitetski materijal). U II svetskom ratu mogao se dati prioritet naoružanju. »Civilne« potrebe u fazi najvećih napora u naoružavanju u 1944. god. mogle su — bez ozbiljne opasnosti po snabdevanje stanovništva — biti potisnute u korist naoružanja. Međutim, u nuklearnom ratu — posmatrano u svetskim razmerama — moglo bi snabdevanje ubrzo da opadne ispod minimuma potrebnog za osiguranje egzistencije, što bi iznudilo apsolutni prioritet osnovnih potreba za održavanje života stanovništva i oružanih snaga. Pre svega, ne treba potcenjivati veličinu ovih potreba. I za vreme najvećih naprezanja u 1944. god. udeo naoružanja, prema tvrđenju ovog autora, nije prelazio 50% ukupne nemačke industrijske proizvodnje. Pri tome je industrija iznosila oko 50% celokupne privrede. Ako se ukupni naponi privrede svedu na jednu polovinu mirnodopskih vrednosti, i pri jednoj optimističkoj pretpostavci savremenog rata, ubrzo bi nastala situacija u kojoj bi snabdevanje stanovništva i oružanih snaga sredstvima neophodnim za život zahtevalo napor cele privrede.

Samo osiguranje egzistencije ne iscrpljuje se u rezervama koje treba da posluže da bi se izdržalo samo kratko vreme. U svetskom sukobu koji bi obuhvatio sve industrijske zemlje ne bi se moglo računati sa znatnijom pomoći spolja. Stoga bi obezbeđenje trebalo predvideti za ceo period potreban industrijskim zemljama za normalizovanje stanja, dakle, za nekoliko meseci, a možda i više od godine dana. Vreme teških borbi, fazu preživljavanja, provodilo bi stanovništvo u skloništima. I u ovoj fazi bi se morali obezbediti: snabdevanje, saobraćaj, veze, kolektivne kuhinje i sl. Ljudi bi morali da napuste skloništa kada istroše svoje rezerve, pa makar postojala i opasnost po njihovo zdravlje i život. Zatim bi trebalo ponovo pokrenuti privredu. Ujedno bi bilo potrebno dosta štampanog materijala — uputstava, dosta dezinfekcionih sredstava, lekova i zavojnog materijala. Poljoprivredu bi trebalo snabdeti gorivom, stočnom hranom i semenom. Prehrambena industrija imala bi da nastavi rad. Privredne grane, koje su značajne već u fazi preživljavanja kao što su: saobraćaj, veze, snabdevanje vodom i energijom, distributivna mreža, morale bi u fazi obnove da preduzmu nove napore. Njima bi trebalo staviti na raspolaganje radnu snagu, pogonski materijal, reprodukcioni materijal i usluge remonta iz izvora čiji rad ne bi bio toliko prioritetan. Građevinarstvo bi takođe odigralo važnu ulogu.

Autor smatra da pripreme treba izvršiti za razne pretpostavke rata, od kojih je najnepovoljnija ona kod koje dejstvo oružja još uvek dozvoljava organizovan život barem jednog dela stanovništva (za još nepovoljniju pretpostavku pripreme ne bi imale smisla, bez obzira na to koliko je ona verovatna). Pripreme se mogu izvršiti i za optimistički tok rata koji bi samo malo ili nimalo dodirnuo teritoriju zemlje koja se priprema za rat. Pri tome treba imati u vidu da bi pripreme za ovakvu varijantu bile ograničene velikim troškovima. Na njihovo sprovođenje, kao što je već pomenuto, uticao bi geografski položaj zemlje i raspodela sredstava vojnog sektora na razne rezerve i ratnu proizvodnju, što je sve međusobno povezano.

Što se tiče Savezne Republike Nemačke, autor podvlači njenu zavisnost od saveznika i njen nepovoljan geografski položaj. I u povoljnoj situaciji njena teritorija bila bi poprište ratnih dejstava i ugrožena od svih vrsta oružja, pa i konvencionalnog. Stoga bi za duže vreme moglo biti ugroženo snabdevanje njenog stanovništva sredstvima neophodnim za život. Proizvodnja naoružanja u Saveznoj Republici nema velikih izgleda, ali ga u miru ipak treba proizvoditi kako bi se steklo iskustvo i olakšalo pružanje podrške oružanim snagama u ratu.

Autor se kritički osvrće na podelu nemačke privrede u 1939. god. na sektor naoružanja i civilni sektor. Stvaranje jedinstvenog privrednog rukovodstva došlo je u II svetskom ratu prekasno. Uprkos gromoglasne propagande, Nemačka je 1939. god. bila nedovoljno prilagođena ratnim potrebama.

I sam prekid veza u eventualnom nuklearnom ratu izazvao bi osetnu zbrku i odgovarajuće prekide u proizvodnji. Saobraćaj bi bio jako ometan, a radna snaga ne bi stigla na svoja mesta. Uticaj takvog rata na privredu u toku samo nekoliko časova može biti veći od uticaja koji se ispoljavao nedeljama ili mesecima u II svetskom ratu.

Privredno rukovodstvo zemlje mora biti u stanju da što je moguće brže upozna promene i da na najbolji način iskoristi preostale pomoćne izvore. Ono mora brzo da prokontroliše celu privredu, da pri prekidu određene proizvodnje obustavi komplementarnu proizvodnju koja je postala suvišna i da oslobođena sredstva prebaci u druge svrhe. Ovako teške zadatke može donekle izvršiti samo efikasan sistem upravljanja celokupnom privredom, koji bi se elastično mogao prilagoditi svakoj situaciji.

I ovaj zapadnonemački autor preporučuje primenu nemačkog sistema krugova i odbora iz II svetskog rata, kombinovanog sa organima ministarstava. Pri tome se poziva na ranije prikazanog autora (Zemana). Organi ministarstva koji su formirani u II svetskom ratu, samo za regulisanje delatnosti samoupravnih krugova i odbora, razvili su se u plansku centralu za upravljanje privredom koja je definitivno organizovana 1943. god. Krugovi i odbori su bili centralni organi za celo područje Rajha. Njihovi unutrašnji organizacioni stepeni (radni krugovi i radni odbori, radni potkrugovi, radni pododbori) bili su nadležni za pojedine proizvode ili grupe, specijalni krugovi i pododbori za veće grupe, a glavni krugovi i pododbori za privredne grane. Po pravilu je rukovodilac imao po 1 do 2 saradnika, inženjera ili tehničara. Krugovi i odbori nisu imali veliki aparat i predstavljali su, po mišljenju autora, vrlo elastičnu vezu između preduzeća i nadležnih ministarstava. U stvari, oni su pratili sve porudžbine, ali su intervenisali samo onda kada je neravnoteža između ponude i potražnje prekoračivala izvesnu gra-

nicu i kada se više nisu mogle izvršavati porudžbine. Međutim, autor priznaje da se težište organizacije postepeno pomeralo od krugova i odbora ka organima ministarstava.

Autor smatra da se organizacija za samoupravno vođenje privrede, analogna krugovima i odborima, može danas stvoriti bez kadrovskih i finansijskih teškoća. Osim članova koji bi bili obavezni da učestvuju u pripremama i vežbama, ova organizacija može da postoji samo na papiru, s tim što bi morala da bude predviđena za celu privredu, bez odvajanja vojnog sektora. Kadrove za ovu organizaciju trebalo bi birati među preduzimačima (privatnim kapitalistima) iz industrije i iz trgovine i saobraćaja. Organizacija bi se morala tako osposobiti da pri izolovanju centralnih organa bude u stanju da održava, odnosno da ponovo pokrene lokalnu privredu. Zadaci nove organizacije bili bi daleko širi nego kod krugova i odbora u II svetskom ratu, jer bi moglo doći i do situacije da se privredne veze uspostavljaju ni iz čega. Da bi se zadovoljile potrebe u slučaju »ostrvskih« situacija, morao bi u svakom rejonu da bude zastupljen gotovo svaki samoupravni organ. Za stvaranje ovakve organizacije koristili bi se lokalni preduzimači. Samoupravni organi ne bi određivali šta prvenstveno treba raspodeliti, osposobiti ili proizvesti. To bi bila stvar državnih organa koji bi imali da rukovode centralistički. Današnji privredni resori, uključujući i Ministarstvo rada, treba da postanu odeljenja jedinstvenog privrednog rukovodećeg aparata kojim se upravlja pomoću centrale za planiranje. Ova centralizacija je neophodna zato što je u raznim zemljama različita resorna podela, a u ratu je potrebna i uža saradnja svih resora. Na sličan način bi se stvorile regionalne centrale, na nivou zemalja ili zajedničke za više oblasti. Podesne mere bilo bi potrebno preduzeti i na nivou oblasti ili okruga.

Kao što se vidi, autori sva tri članka zastupaju mišljenje da je neophodno izvršiti izvesne pripreme industrije za rat, bez obzira na to što je teško predvideti mogućnosti njenog rada, naročito u slučaju opšteg nuklearnog sukoba.

U prvom redu sva tri autora smatraju da pripremljena industrija može da se lakše preorijentiše na proizvodnju za ratne potrebe u slučaju pojačane opasnosti i da posluži za stvaranje ratnih rezervi. Ona može biti faktor i u oceni, odnosno demonstraciji vojne moći neke zemlje i pri vođenju pregovora.

Sva tri autora ocenjuju da bi pripremljena industrija u ograničenim ratovima sa upotrebom konvencionalnog oružja odigrala značajnu ulogu u snabdevanju, kao i u stvaranju rezervi.

U opštem nuklearnom ratu se ne računa na industriju kao na glavni izvor za pokrivanje potreba, naročito u početnoj fazi, za vreme izmene nuklearnih udara. Međutim, sva tri autora pridaju ipak značaj organizovanju kapaciteta koji preostanu posle ovog perioda, radi zadovoljavanja najprioritetnijih potreba, kao i radi postizanja nadmoći. Nemačka gledišta se u ovom pogledu donekle razlikuju. Iako smatra da oružane snage u Saveznoj Republici Nemačkoj treba da budu nezavisne od lokalnih izvora, Zeman pridaje značaj privredi »ostrva«, međusobno odvojenih neprijateljevim prodorima i kontaminacijom, i jače ističe dugotrajnost rata, kao i mogućnost uspešnog razvoja odbrambenog oružja i zaštite.

Međutim, iz Zemanovog članka teško se može sagledati kakve se, u stvari, mogućnosti pretpostavljaju u slučaju oružanog sukoba u Evropi.

S jedne strane, on suviše optimistički gleda na kapacitete i sredstva koja bi ostala na raspolaganju posle prvog udara, čak govori o ponovnoj proizvodnji najmodernijeg naoružanja i njegovom usavršavanju, daje prioritet rezervama u sirovinama. Nasuprot ovome, on ističe da savremene visokomehanizovane snage u načelu moraju da baziraju na sistemu sanbdevanja koji je nezavisan od mesnih izvora. Ovi izvori su samo dopuna, a postaju značajniji činilac u slučaju opkoljavanja od strane neprijateljevih snaga, kada se pojave teškoće u održavanju suvozemnog saobraćaja usled nedovoljne vazduhoplovne podrške i sl. Autor verovatno insistira na što boljem iskorišćavanju svih izvora koji ostanu upotrebljivi posle prvog udara, a naročito dobrom obezbeđenju posebnih kapaciteta za najprioritetniju proizvodnju, za koju bi se stvarale napred pomenute rezerve u reprodukcijom materijalu.

Predložene pripreme trebalo bi da stvore osnove za dosta komplikovano planiranje mnogobrojnih liferantskih i subliferantskih poslova. Na drugom mestu ovaj autor tvrdi da je geografske granice izolovanih »ostrva« teško predvideti i za kraći rok, dok za duži nemoguće. On verovatno misli na izradu orijentacionih analiza u više varijanti, na osnovu statističkih podataka po pojedinim operativnim područjima koji bi se dobili kombinovanjem statističkih podataka odgovarajućih regionalnih jedinica, kao i na osnovu proračuna potreba.

Bremer opet posebno ističe da je geografski položaj jedne zemlje odlučujući i da od njega umnogome zavisi da li se i u kojoj meri proizvodnja naoružanja može održati u ratu i smatra da ona u Saveznoj Republici nema velikih izgleda. Karakteristična je dalja Bremerova tvrdnja o pomevanju težišta ne samo sa ratne proizvodnje naoružanja na unapred pripremljene rezerve, već i sa proizvodnje naoružanja na potrebe neophodne za održavanje života stanovništva i oružanih snaga (kao što su, na primer, hrana i sanitetski materijal), da bi se u prvom redu preživelo, a zatim nastavila borba.

Sva tri autora daju prioritet obezbeđenju saobraćaja i energije u ratu i sva trojica insistiraju na evidentiranju kapaciteta i stvaranju osnova za izradu analiza međuindustrijskih odnosa (sa naturalnim pokazateljima) i primeni ostalih savremenih metoda za pronalaženje optimalnih rešenja.

Što se tiče rukovođenja proizvodnjom u ratu, francuski autor insistira na jedinstvenom civilnom organu koji bi rukovodio i pripremanu u miru, dok oba zapadnonemačka autora preporučuju korišćenje nemačkih iskustava iz II svetskog rata, gde su za pojedine privredno-tehnološke grupacije bili stvoreni krugovi i odbori u kojima su preduzeća autonomno organizovala proizvodnju na osnovu direktiva državnih organa.

Francuski autor, kao i jedan od zapadnonemačkih (Zeman), iako progiraju saradnju sa saveznicima u pogledu razvoja i proizvodnje, zastupaju što veće oslanjanje Francuske, odnosno Savezne Republike Nemačke, na sopstvene snage. Drugi zapadnonemački autor (Bremer) jače ističe zavisnost Savezne Republike od njenih saveznika, ali i on insistira na što boljem korišćenju sopstvenih izvora i u miru i u ratu.

M. K.

VOJNI GLASNIK 4/1965.

Uz dvadesetogodišnjicu dana pobjede

Pukovnik Jovan Pavićević: *Dejstvo artiljerije noću*

Potpukovnik Abdurahman Hadžibegović: *Pripreme i izvršenje helikopterskog desanta*

Iz jedne diskusije o političkom radu:

potpukovnik Jordan Stefanović: *Stručna obuka i moralno-političko vaspitanje vojnika*

Potpukovnik Pero Novaković: *O moralno-političkom vaspitanju vojnika*

Potpukovnik Miroljub Pejić: *Organizovanje taktičkih vežbi sa streljačkim odeljenjem*

Potporučnik Novak Milošević: *Starešina i vojni kolektiv u vaspitavanju*

Potporučnik Dragan Marčetić: *Sprovođenje plana i programa obuke u tenkovskom vođu*

Potpukovnik Dimitrije Lupinka: *Izrada i korišćenje puščanog poligona za obuku u artiljeriji*

Potpukovnik Ante Rosi: *Iz borbi za oslobođenje Sarajeva — Ubacivanje neprijatelja u našu pozadinu*

Đuro Trtica: *Kako smo zaplenili oklopni voz*

Major Milan Vučinić: *Zaštita žrtava oružanih sukoba koji nemaju međunarodni karakter*

Pored ovoga, *Vojni glasnik* u ovom broju donosi prikaze članaka iz inostranih armija, kao i taktičko-tehničke i druge novosti.

VOJNOISTORIJSKI GLASNIK 5/1964.

Pukovnik Viktor Kučan: *Oslobođenje Beograda (14. do 20. oktobra 1944.)*

Pukovnik Lazo Subotić: *Prodor Operativne grupe divizija NOVJ u Srbiju u leto 1944. godine*

Pukovnik Miroslav Stepančić: *Kapitulacija Italije i razoružanje italijanskih trupa u Sloveniji (razvoj NOV Slovenije u leto 1943. godine)*

Major Ljubomir Petrović: *Rasinski partizanski odred 1941. i 1942. godine*

Branko Forlić: *»Beogradska operacija«*

Vojmir Kljaković: *Novo glasilo historičara Hrvatske — »Putovi revolucije«, br. 1—2/1963.*

Pored ovoga, *Vojnoistorijski glasnik* u ovom broju donosi i bibliografiju jugoslovenske istoriografije 1956—1959, članci, kao i bibliografiju strane istoriografije o drugom svetskom ratu.

VOJNOISTORIJSKI GLASNIK 6/1964.

Veselin Đuretić: *Stvaranje prvih organa narodne vlasti u Hercegovini*

Potpukovnik Savo Skoko: *Borba velikih sila za hegemoniju na Balkanskom poluostrvu jedan od uzroka prvog svetskog rata*

Karel Pichlik: *Pobune Jugoslovena u austrougarskoj vojsci u proleće 1918. godine*

Potpukovnik Mitar Đurišić: *Dr Branko Pavićević, Crna Gora u ratu 1862. godine*

Potpukovnik Boro Mitrovski: *Zbornik na dokumenti ASNOM-a (2. VIII 1943. — 30. XII 1944)*

Potpukovnik Dragomir Mitrović: *Arhivska građa srpske vojske od 1914. do 1920. godine*

Pored ovoga, *Vojnoistorijski glasnik* u ovom broju donosi bibliografiju jugoslovenske istoriografije 1956—1959, članci i bibliografiju strane istoriografije o drugom svetskom ratu, kao i sadržaj članaka objavljenih u *Vojnoistorijskom glasniku* u toku 1964. godine.

VOJNOSANITETSKI PREGLED 3/1965.

General-pukovnik dr Gojko Nikoliš: *Osmi kongres i mi*

Pukovnik docent dr Antun Rišavi: *Eksplzivne povrede uha*

Pukovnik mr ph Ljubomir Purać, potpukovnik mr ph Bogdan Radivojević i zdravstveni tehničar Mirjana Šarčević: *Jednostavna i tačna metoda za određivanje ureje*

Profesor dr Ljubomir Rašović, docent dr Radosav Pešić i dr Ozren Gerzić: *Teške kontuzije grudnog koša*

Pukovnik doc. dr Gustav Štajnfl i pukovnik dr Stanko Ledić: *Prednosti subokcipitalne pneumoencefalografije u dijagnostici intrakranijalnih oboljenja sa povećanim pritiskom*

Vojni službenik II klase sanitet. službe dr Živka Sedmakov, pukovnik doc. dr Ivan Lesić i kap. I kl. dr Jordana Baum: *Naša iskustva u oduzetosti nervusa fascijalisa*

Potpukovnik dr Željko Lesić: *Psihosomatske reakcije u ratu*

Pukovnik dr Marijan Bervar i potpukovnik dr Mihailo Đuknić: *Transanalna kombinovana povreda rektuma i mokraćne bežike*

Radomir Burić: *Sa ranjenicima kroz V neprijateljsku ofanzivu — Na stazama Zelengore*

Pored ovoga, *Vojnosanitetski pregled* u ovom broju donosi i rubrike: »Kongresi i konferencije«, »Izveštaj s puta«, »Prikazi knjiga« i »Referati«.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK 4/1965.

Kapetan Vladimir Udovčić: *Konzervacija tehničkih materijalnih sredstava*

Endi Jakšić, diplomirani inženjer: *Dvostruka površinska obrada kolovoza pri izgradnji puta Posedarje — Pag*

Major Života Vuksanović: *Kondenzatorske mašine*

Kapetan I klase Dragoljub Jovadžić: *Televizijske antene, uvodnici i prilagodavanje uvodnika*

Major Rudolf Mihalinec: *Održavanje i upotreba vozila posle generalnog remonta*

Potpukovnik Nikola Smiljanić, dipl. inženjer: *Metrologija u radio-merenjima*
Kapetan I klase Mihajlo Šarenac: *Naprava za osvetljavanje i signalizaciju*

Kapetan I klase Radoslav Beretić, dipl. inženjer i poručnik Milun Živković: *Zaštita od pregorevanja izlaznih elektronskih cevi u radio-uređajima SCR300 i AN/VRC3*

Miodrag Rajković, dipl. inženjer: *Problemi pouzdanosti rada sastavnih delova elektronskih uređaja*

Kapetan I klase Sreten Čupić: *Izračunavanje elemenata artiljerijske topografske pripreme računskom mašinom »Brunsviga D18R«*

Kapetan I klase Mile Zatezalo: *O trajanju automobilskih guma*

Pored ovoga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi i naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa, kao i bibliografiju.

VOJNOEKONOMSKI PREGLED 1/1965.

General-pukovnik dr Gojko Nikoliš: *Osmi kongres i uloga komunista u Armiji*

Obrazloženje predloga predračuna prihoda i rashoda Državnog sekretarijata za narodnu odbranu za 1965. godinu

Podsekretar Saveznog sekretarijata za trgovinu Đuro Uzelac: *Društvene rezerve i njihova funkcija u održavanju stabilnih kretanja privrede*

Pukovnik Dragić Gajović: *Povodom seminara o problematici nabavki i ugovaranja za potrebe JNA*

Pukovnici Dragoljub Moravčić i Ivan Crkvenjakov: *Istraživački rad na problemu brašna i hleba za potrebe JNA*

Pukovnik Đuro Crevar: *O formiranju cena materijalnih sredstava koja Armija izlaže prodaji*

Potpukovnik Dimitrije Kenkovski: *Rashodovanje vojne imovine po čl. 120 Uredbe o materijalno-finansijskom poslovanju u JNA u postupku o naknadi štete*

Pukovnik Ivan Crkvenjakov: *O kvalitetu i hranljivoj vrednosti hidrirane biljne masti u odnosu na druge masnoće*

Vojni službenik IV klase Radisav Jovanović: *Kucanje po diktatu*

Potpukovnik Bogdan Kerečki: *Kategorisanje i rashodovanje intendantskih materijalnih sredstava*

Kapetan I klase Vukadin Zečević: *Jedan metod za obračun i prikazivanje društvenih obaveza*

Pored ovoga, *Vojnoekonomski pregled* u ovom broju donosi i rubriku »Iz sudske prakse«, kao i prikaze iz inostranih publikacija i vojnih časopisa, zatim ekonomske, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti i bibliografiju.